

Het onthoornen van rundvee krijgt (Europees

Dierbelang ve

Onthoornen is een courante praktijk in de Europese veehouderij. Toch staat het onderwerp op de politieke agenda. Tegenstanders van onthoornen claimen het belang van het dier, voorstanders het economisch belang. Fokken op hoornloze dieren, maar ook zorgvuldigheid onthoornen kan dierenleed besparen.

tekst **Guy Nantier**

Koeien hebben van nature hoorns. Tot in de jaren zeventig stonden de koeien op veel kleine boerderijen aangebonden op de grupstal. Hoorns vormden toen vaak niet echt een probleem. Met het groter worden van de veestapels werden nieuwe

stalconcepten geïntroduceerd, zoals vrije loopstallen en potstallen. Hoorns bleken toen opeens wel een probleem bij volwassen dieren. Er was meer kans op ernstig letsel bij koppelgenoten als gevolg van fysieke confrontatie bij het instellen en in stand houden van de sociale rangorde en bij de competitie om voer, water en rustplaatsen. Ook de voerhekken die worden gebruikt zijn meestal niet geschikt voor gehoornde koeien.

Een extra reden om koeien te onthoornen is de veiligheid van de boer. Behalve in de biologisch-dynamische (en soms ook in de biologische) veehouderij worden koeien daarom onthoornrd.

Ongerief door onthoornen beperken

Vrijwel alle kalfjes die geboren worden, hebben hoorns. Hoornloze rassen hebben zich niet ontwikkeld in de evolutie, ondanks dat hoornloosheid een dominant overervend gen is. Na de geboorte van een kalf is de aanzet, de 'beenpit' of

e) politieke en maatschappelijke aandacht

rsus economie

'hoornpit' genoemd, al te zien en normaal gesproken groeien de hoorns vanaf het eerste levensjaar geleidelijk uit.

Als de voorhoofdsknobbels gaan groeien, verdicht de huid die daar overheen zit. Dit wordt de hoornhuid genoemd. Met de haaraanleg en de hoornaanleg versmelt deze zich tot de hoornaanzet. De hoornaanzet zit dus over de uitbottende knobbels heen en neemt de knobbels bij verdere groei in zich op. In de hoorn lopen bloedvaten en zenuwen. Deze lopen in de lederhuid en in het beenvlies. Het beenvlies is de pijngevoelige, bloedvatrijke buitenbekleding van het botweefsel. Het harde deel van de hoorn aan de buitenkant is het hoornweefsel. Dit bestaat hoofdzakelijk uit keratine, een taai onoplosbaar vezeleiwit dat ook voorkomt in hoeven, snavels, nagels en in de opperhuid van mensen.

Er zijn in principe twee manieren van onthoornen: branden en zagen. Welke methode wordt toegepast hangt af van de leeftijd van het dier. Als kalveren

worden onthoorned tussen de veertien dagen en twee maanden oud, dan is de hoorn nog niet groot en wordt dit gedaan door middel van branden. De meest toegepaste manier van onthoornen is met behulp van een brander, de thermocauter. Bij deze methode wordt door de huid van het kalf heen gebrand en wordt de hoornaanleg weggenomen. Om de dieren rustig te houden tijdens het branden mag het alleen plaatsvinden na toediening van een kalmeringsmiddel, een zogenaamd sedatief, en een lokale verdoving (meestal lidocaïne) tegen de pijn. De wond wordt daarna ontsmet.

Bij dieren ouder dan zes maanden zijn de hoorns al een stuk groter. Bij hen wordt met behulp van een staaldraad of een elektrische slijptol de hoorn afgezaagd. Hierbij wordt de hoorn inclusief het hoornvormend weefsel en het ingegroeide bot afgezaagd, waarbij de voorhoofdsholte geopend wordt. Ook de zaagmethode is een pijnlijke ingreep, waarbij kalmeringsmiddelen en plaatselijke verdoving worden

Hans Hopster: 'Hoornloos fokken is een alternatief'

In politiek Nederland is er veel discussie over ingrepen bij dieren, waaronder onthoornen. Op populaire websites, zoals Hyves, is het ook een veelbesproken onderwerp. De emotie voert er dikwijls de boventoon. Toch mag dit geen reden zijn om als sector deze reacties schouderophalend over zich heen te laten komen. Het onverdoofd castreren bij varkens is een goed voorbeeld van hoe zaken soms in een stroomversnelling kunnen komen.

Hoe denkt een gedragsdeskundige over onthoornen? Hans Hopster is lector dierenwelzijn aan de Van Hall Larenstein Hogeschool in Nederland. De hogeschool is de grootste 'groene' hogeschool van Nederland en een onderdeel van Wageningen UR. Hopster zegt over het onderwerp: 'Onthoornen zou eigenlijk niet moeten. Het tast de integriteit van het dier aan, zowel fysiek als gedragsmatig. Het is een paardenmiddel om tegemoet te komen aan een veehouderijsysteem waarin dieren weinig ruimte krijgen om zich te uiten. Hoorn-

loos fokken is dan een alternatief.' Gedragsonderzoek naar dieren met en dieren zonder hoorns is volgens Hopster nog niet gebeurd. 'We weten dus niet met zekerheid of ze de hoorns missen. Van een staart weten we bijvoorbeeld dat die dient om vliegen weg te slaan en om signalen af te geven. Van hoorns weten we dat ze dienen om zich te verdedigen. Met zekerheid kunnen we wel stellen dat de uitwijkafstand tussen de koeien na het onthoornen afneemt, met andere woorden de dieren hebben minder ruimte nodig.' Onthoornen staat dus niet meer ter discussie, of toch nog wel? 'De wijze waarop onthoorn wordt staat vandaag de dag niet meer ter discussie, nu deze onder verdoving en met een thermocauter of brandijzer moet geschieden. De kalveren hebben er wel even last van en zijn na de uitwerking van de sedatie even voorzichtig met hun kop, maar al met al lijken de effecten mee te vallen.' In het veld wordt de vergelijking met

het knippen van een nagel bij de mens gemaakt. 'Een nagel is geen levend weefsel. De horens zijn doorbloede en van zenuwen voorziene organen. Als je wilt vergelijken moet je eerder denken aan het uittrekken van een nagel bij de mens. Maar het al of niet onthoornen is een ethische kwestie, eerder dan een vraagstuk rond dierwelzijn.'

gebruikt. Het is ook mogelijk om alleen de punt af te zagen. Hierin zit voornamelijk hoorn en geen doorbloed, zenuwbevattend weefsel. Het nadeel van het deels afzagen van de hoorn is dat het hoornvormend weefsel er nog aan zit en de hoorn dus weer aangroeit.

Onthoornen is volgens het Nederlands Ingrenenbesluit en volgens de Belgische regelgeving een toegestane activiteit. In Nederland moet de dierenarts dit uitvoeren onder lokale verdoving en sedatie, in België is enkel verdoving vereist. Het ongerief voor de dieren wordt op die manier tot een minimum beperkt. Gebruik van onthoornpasta is niet meer toegelaten.

Positieve en negatieve effecten

Wat zijn de gevolgen van onthoornen? Na het onthoornen kunnen verschillende problemen optreden. De dieren kunnen de dagen na het onthoornen nog pijn hebben: bij observatie zijn de dieren voorzichtiger bij het voerhek omdat de wond nog pijnlijk is. Ook kunnen ontstekingen optreden.

Hoorns hebben invloed op de plaats van de koe in de ruimte. Onderzoek aan ASG Wageningen in 2007 wijst uit dat de uitwijkafstand bij onthoornde koeien aanzienlijk kleiner is. Met andere woorden: de koeien nemen minder persoonlijke ruimte in als zij geen hoorns hebben dan wanneer zij wel hoorns hebben. Of onthoornen ook een effect heeft op de rangorde in de kudde is niet geheel duidelijk. Het rapport van ASG Wageningen meldt: 'De rangorde kan bewaard worden zonder fysiek contact en de

dieren blijven op enkele meters afstand van elkaar.' De onderzoekers spreken niet over een eventuele verschuiving in de rangorde.

Een van de moeilijker meetbare gevolgen van onthoornen is het algehele welbevinden van de koe of het dierwelzijn. Het niveau cortisol (stresshormoon) in het bloed kan wel iets zeggen over de hoeveelheid stress die een koe ondervindt. De Amerikaanse Rutgers State University in New Brunswick deed hier onderzoek naar. Daarin werd het effect van stress na onthoornen op voedselinname, groei en bloedsamenstelling van kalfjes onderzocht. Het resultaat was dat de voedselinname en de groei niet significant verschilden tussen de onthoornde en de niet-onthoornde kalfjes. De cortisolniveaus waren wel beduidend hoger bij de onthoornde groep, gemeten een uur na het onthoornen.

Een ander onderzoek in Canada wees uit dat de toename in gewicht verschilde tussen onthoornde en niet-onthoornde dieren. In het onderzoek werden 250 kalveren met een gewicht van ongeveer 276 kg bij de start van het onderzoek honderd dagen lang vetgemest. De gemiddelde dagelijkse gewichtstoename was 18,8 kg lager bij de onthoornde groep dan bij de niet-onthoornde groep. Ook de invloed van castratie op gewichtstoename werd onderzocht. De gewichtstoename bleek 9,6 kg lager bij de gecastreerde groep. De combinatie van onthoornen en castreren resulteerde in 16,3 kg minder toename in gewicht dan bij de niet-gecastreerde en niet-onthoornde groep.

Onderzoek in Duitsland wees uit dat de kwaliteit

van de melk van gehoornde koeien beter was dan van ongehoornde koeien.

Goed rentmeesterschap

Jarenlang kreeg het onthoornen van kalveren nauwelijks aandacht en is het, ondanks dat het geen leuk karwei is, een courante praktijk geworden in de Europese veehouderij.

Het onderwerp zorgt vandaag de dag vooral in politiek Nederland voor stevige discussies, hiertoe aanzwengeld door de Partij voor de Dieren. Maar als onthoornen verboden zou worden, zullen in eerste instantie de kosten voor de boeren stijgen als gevolg van stalaanpassingen. En dat terwijl de prijzen voor vlees en zuivel onder druk staan. Maar ook de boer

zelf moet om kunnen gaan met een gehoornde vee-stapel. Verplaatsing van de dierlijke productie naar landen waar onthoornen wel mag, is dan niet ondenkbaar.

Maar ook op Europees vlak is het niet meer windstiel. Zo bestemde het Europees Parlement op de communautaire begroting 2008 een miljoen euro voor een proefproject waarin verbeterde methoden voor diervriendelijke productie worden ontwikkeld en aandacht wordt besteed aan alternatieven voor de castratie van varkens en voor het onthoornen van runderen.

Een zoveelste kwelling voor de boer of een bijkomende stap naar goed rentmeesterschap of duurzaam ondernemen? |

Stapsgewijs het onthoornen soepel en diervriendelijk laten verlopen

Kalveren worden meestal onthoorned tussen de vier en acht weken leeftijd. Voordat ze worden onthoorned, moeten de dieren worden verdoofd. De toediening van deze diergeneesmiddelen dient door een dierenarts te gebeuren. Dierenarts Niels Groot Nibbelink legt stapsgewijs uit hoe het onthoornen het best gedaan kan worden:

- Allereerst mogen alleen kerngezonde dieren worden onthoorned. Zit er hoest in het koppel of zijn er enkele snotneuzen bij de kalveren, onthoorn dan niet, maar behandel de dieren eerst.
- De ondergrond waarop de kalveren liggen nadat een kalmeringsmiddel is toegediend, moet schoon en droog zijn. Zorg dat de kalveren zichzelf niet kunnen ophangen als ze willen gaan liggen. Gun de kalveren na het sufspuiten enkele minuten rust, maar houd wel een oogje in het zeil. Als er namelijk veel kalveren tegelijk worden verdoofd, gaan ze soms op elkaar liggen.
- Zet de kalveren apart, als het om kalveren gaat die onder de koe lopen. Dit kan zonder stress als de kalveren al gewend zijn aan een aparte ruimte in de stal, waar ze gescheiden zijn van de koeien. Hier kunnen ze droog liggen en krachtvoer opnemen. Indien de dieren een half uur voor de komst van de dierenarts worden 'opgesloten' in dit gedeelte van de stal, hoeft er niet achter kalveren aan te worden gered.
- De eerste injectie is een sufspuit, een kalmeringsmiddel. Er zijn risico's verbonden aan de toediening van dit anaestheticum. De dosering van het middel moet heel nauwkeurig gebeuren. Erg beveleesde dieren zijn gevoeliger voor hoge doseringen. Dit geldt ook voor dieren die uitgeput zijn, bijvoor-

beeld door een wilde achtervolging of door hittestress bij hoge buitentemperaturen in de zomer.

- Als de kalveren eenmaal liggen, wordt ter hoogte van de slaap van het kalf een lokaal anaestheticum geïnjecteerd. Vervolgens wordt met een hete onthoornbout de hoornaanleg weggeschroeid. De verhoorning van de huidcellen en de botgroei worden in gang gezet door een klein stukje huid op de schedel, ter hoogte van de hoornaanleg. Door dit stukje huid weg te branden, stopt de hoorn groei.
- Soms is de aanleg van de hoorn al zo groot, dat beter gewacht kan worden met onthoornen tot de dieren één tot anderhalf jaar oud zijn. De dieren worden dan met dezelfde diergeneesmiddelen verdoofd. Alleen wordt dan met een draadzaag de hoorn weggezaagd. Als de dieren nog ouder worden, ontstaat in de hoorn een grote holte die is verbonden met de voorhoofdsholte. Als complicatie van ont-

hoornen op latere leeftijd kan dan ook makkelijk sinusitis, voorhoofdsholteontsteking, ontstaan.

- Door de langdurige zijligging kan het kalf diarree krijgen. Leg het kalf daarom in borstligging. Als het dier te lang in zijligging ligt, kan ze het pensgas niet kwijt. De gasvorming in de pens blijft doorgaan en uiteindelijk zal het kalf stikken door overmatige druk op de longen.
- Na het onthoornen wordt de brandwond ingesprayd met een antibiotica-houdende spray. Dit voorkomt wondontsteking. Na enkele dagen vormt zich een korst, die er na twee weken afvalt. Na een maand groeien de haren weer aan op de plek waar eens de hoornaanleg was.
- Voorkom zo veel mogelijk dat het onthoornen wordt gecombineerd met stressvolle handelingen als spenen of verzetten. Ook wordt het afgeraden om tegelijkertijd dieren te vaccineren en te onthoornen.